

Σύντομη Ιστορία της Κίνας

Linda Jaivin

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	13
1. Απαρχές: ένα αυγό εκκολάπεται και γεννιέται ένας πολιτισμός.....	24
2. Οι Τζόου: από την ιδανική διακυβέρνηση στα Εμπόλεμα Κράτη.....	35
3. Οι Τσιν: ενοποίηση, τυραννία και τα πάντα κάτω από τον ουρανό.....	50
4. Οι Χαν: ραδιουργίες, καινοτομίες και μια σύντομη διακοπή.....	62
5. Η μεγάλη δικήνοια: Τρία Βασίλεια, δύο πολεμίστριες, επτά σοφοί και μία σκόνη πέντε ορυκτών.....	78
6. Οι Τανγκ: από τη χρυσή εποχή στην παντοτινή θλίψη..	96
7. Οι Σονγκ: πρωτοσοσιαλιστές, νεοκομφουκιανιστές και αστική ζωή.....	118
8. Οι Μογγόλοι Γιουάν: από την «ένδοξη σφαγή» στη θεοπέσια πόλη.....	139
9. Οι Μινγκ: μεγαλείο και παρακμή.....	151
10. Οι Τσινγκ των Μαντσού: ο δύσκολος δρόμος προς τη νεωτερικότητα.....	176

11. Η δημοκρατία: μεγάλες ελπίδες και αισχρές προδοσίες	212
12. Ιαπωνική εισβολή και εμφύλιος πόλεμος: η δημοκρατία καταρρέει	231
13. Τα χρόνια του Μάο: διαρκής επανάσταση.....	254
14. Η Μεταρρυθμιστική Εποχή: ευημερία και δυσaréσκεια	291
15. Η Νέα Εποχή του Χσι Τζινπίνγκ: η επικράτηση των Πολεμικών Λύκων	327
Ευχαριστίες	351
Σημειώσεις	355
Κατάλογος εικόνων	370

Οι σημειώσεις ανήκουν στον μεταφραστή του βιβλίου, εκτός εάν σημειώνεται διαφορετικά.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η φράση «μακάρι να ζήσεις σε ενδιαφέροντες καιρούς»* δεν είναι κινεζική κατάρα. Θα ήταν περιττή: η κινεζική ιστορία βρίθκει από φυσιογνωμίες που μοιάζουν να υπερβαίνουν τα ανθρώπινα μέτρα, από φιλοσοφικές έριδες και πολιτικές ίντριγκες, από στρατιωτικές συγκρούσεις και κοινωνικές αναταραχές, από καλλιτεχνικές επινοήσεις και τεχνολογικές καινοτομίες· προχωρά με ελιγμούς, στροφές, άλματα και επανόδους. Τα κινεζικά ιστορικά αρχεία είναι πλούσια και καλύπτουν μια περίοδο τουλάχιστον 3.500 ετών. Τα μοτίβα και τα διδάγματα που απορρέουν από αυτά καθώς και οι μνήμες των τραυμάτων και των θριάμβων αποτελούν το γόνιμο υπόβαθρο της ζωής, της γλώσσας, της κουλτούρας και της πολιτικής της σύγχρονης Κίνας. Η αυξανόμενη παγκόσμια επιρροή της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας (ΛΔΚ) καθιστά απαραίτητη τη γνώση αυτής της ιστορίας, που αποτελεί το κλειδί για την κατανόηση της σημερινής Κίνας.

Ας πάρουμε, για παράδειγμα, την επίμονη θέση του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας (ΚΚΚ) ότι το Χονγκ Κονγκ και η Ταϊβάν, όπως και το Θιβέτ, η Χοιντζιάνγκ και νησιά στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας, ανήκουν στην Κίνα. Η έντονη προσήλωση του ΚΚΚ στην επιδίωξη της «ενοποίησης» έχει τις ρίζες της στην τα-

* Το «ενδιαφέροντες» παραπέμπει ειρωνικά σε δύσκολους, αβέβαιους, ταραχώδεις καιρούς – πρόκειται για κατάρα μεταμφιεσμένη σε ευχή.

πείνωση και τη μερική αποικιοποίηση της Κίνας από ιμπεριαλιστικές δυνάμεις τον 19ο αιώνα και στον εμφύλιο πόλεμο του 20ού αιώνα. Επίσης ελαύνεται από βίαιες περιόδους διχασμού που έχουν αφήσει τη σφραγίδα τους στην εθνική ψυχή, μια σφραγίδα που παραμένει ανεξίτηλη ακόμα και μετά από δύο χιλιετίες. Μέρος της πολυσύνθετης κληρονομιάς αυτής της ιστορίας αποτελεί και το γεγονός ότι η πρώτη μεγάλη ενοποίηση, το 221 π.Χ., η οποία περιλάμβανε και την επική τυποποίηση των μέτρων, των σταθμών και της γραπτής γλώσσας, συνοδεύτηκε από βαριά τυραννία.

Τίποτα σχετικό με την Κίνα δεν έχει μικρή κλίμακα. Ο πληθυσμός της είναι περίπου 1,4 δισεκατομμύρια, ο μεγαλύτερος του κόσμου· σχεδόν το ένα πέμπτο της ανθρωπότητας ζει στην Κίνα· άλλα 45 εκατομμύρια Κινέζοι ζουν στο εξωτερικό. Η ΛΔΚ καταλαμβάνει 9,3 εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα, αποτελεί την τρίτη μεγαλύτερη σε έκταση χώρα παγκοσμίως, μετά τη Ρωσία και τον Καναδά, και συνορεύει με δεκατέσσερα κράτη. Είναι η παγκόσμια πρωταθλήτρια στο εμπόριο και η δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία του πλανήτη, αποτελεί βιομηχανικό γίγαντα και διεκδικεί την επιβολή της ως στρατιωτική υπερδύναμη και διαθέτει τον πολυπληθέστερο εθνικό στρατό στον κόσμο.

Η Πρωτοβουλία της «Μία Ζώνη, Ένας Δρόμος», με κόστος τρισεκατομμύρια δολάρια, περιλαμβάνει αναπτυξιακά προγράμματα σε πολλές και διάφορες χώρες, όπως το Αφγανιστάν, ο Ισημερινός, το Μπαχρέιν, η Βουλγαρία, η Αιθιοπία και το Βιετνάμ, και αποτελεί το πιο φιλόδοξο παγκόσμιο εγχείρημα κατασκευής υποδομών στην ιστορία. Συχνά δεν είναι λιγότερο μνη-

μειώδη τα έργα που πραγματοποιούνται εντός συνόρων, όπως τα πελώρια υδάτινα φράγματα, τα πανταχού παρόντα συστήματα παρακολούθησης και η μακρύτερη σταθερή σύνδεση ανοικτής θάλασσας στον κόσμο, η Γέφυρα Χονγκ Κονγκ-Τσουχάι-Μακάο, μήκους 55 χιλιομέτρων. Η ΛΔΚ επίσης πρωτοπορεί στην τεχνητή νοημοσύνη, στην πράσινη τεχνολογία και στις υποδομές τηλεπικοινωνιακών δικτύων και στοχεύει να έχει κατακτήσει την πρώτη θέση παγκοσμίως στις θετικές επιστήμες και στην τεχνολογία το 2050.

Η ανοδική πορεία της ΛΔΚ έχει προκαλέσει διάφορες αντιδράσεις στο εξωτερικό, μεταξύ άλλων μια ανησυχία για τις μεθοδεύσεις διεύρυνσης της πολιτικής επιρροής της και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η επίμονη θέση του Πεκίνου ότι ορίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα διαφορετικά απ' ό,τι η Δύση δεν καθησυχάζει ιδιαίτερα τους επικριτές του. Το ΚΚΚ ισχυρίζεται πως εκπροσωπεί 1,4 δισεκατομμύρια Κινέζους, όμως η ιστορία δείχνει ξεκάθαρα ότι σε αυτή τη σπουδαία χώρα επικρατούσε ανέκαθεν πνευματικός, φιλοσοφικός, πολιτικός και πολιτισμικός πλουραλισμός.

Η Κίνα χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλομορφία. Πάνω από το 90% των κατοίκων της δηλώνουν Χαν, ωστόσο το υπόλοιπο 10% μοιράζεται σε άλλες πενήντα πέντε εθνότητες, όπως οι Ουιγούροι, οι Μογγόλοι και οι Θιβητιανοί. Πολλές από αυτές μιλούν διαφορετική γλώσσα και διατηρούν τη δική τους θρησκευτική και πολιτισμική ταυτότητα, σε πείσμα των πιέσεων για αφομοίωση. Εξάλλου οι κατά τόπους Χαν μπορεί να ταυτίζονται με διαφορετικές μεταξύ τους κουλτούρες και υποκουλτούρες και

να μιλούν τη δική τους διάλεκτο, την οποία ενδεχομένως άλλοι Χαν δεν καταλαβαίνουν· τέτοιες διάλεκτοι είναι τα σαγκαϊνέζικα και τα καντονέζικα, με τα τελευταία να έχουν περισσότερους αυτόχθονες ομιλητές (πάνω από 62 εκατομμύρια) απ' ό,τι τα ιταλικά. Η εθνική γλώσσα, η πουτονγκχουά, που λέγεται και μανδαρινικά στη Δύση, είναι μια κατασκευασμένη γλώσσα. Το 2013 το ίδιο το Υπουργείο Παιδείας της ΛΔΚ παραδέχτηκε ότι τη μιλούσε άπαιστα κάτω από το 10% του πληθυσμού και σχεδόν καθόλου το 30% και στόχευε να το αλλάξει αυτό.¹

Οι κάτοικοι των βόρειων περιοχών προτιμούν το σιτάρι, ενώ οι Νότιοι το ρύζι, αλλά όχι πάντα· κάποιοι Κινέζοι δεν αγίζουν ποτέ το τσίλι, ενώ άλλοι δεν μαγειρεύουν χωρίς αυτό. Οι κάτοικοι του Πεκίνου παραπονιούνται ότι οι κάτοικοι της Σανγκάης είναι παραδόπιστοι και μικροπρεπείς· οι δεύτεροι θεωρούν τους πρώτους άξεστους – αλλά και μεγαλόκαρδους. Η κινεζική ποικιλομορφία γκρεμίζει όλα τα στερεότυπα. Οι πολίτες της ΛΔΚ είναι αυτοσυντηρούμενοι γεωργοί και δισεκατομμυριοῦχοι του τζετ σετ, βουδιστές μοναχοί και ιδιοκτίτες νυχτερινών κέντρων, παθιασμένες φεμινίστριες και άτεγκτοι υπέρμαχοι της πατριαρχίας, πρωτοπόροι καλλιτέχνες και μηχανικοί αεροδιαστημικής, κτηνοτρόφοι γιακ και δημιουργοί κινουμένων σχεδίων, δημοκράτες ακτιβιστές και πιστοί κομμουνιστές. Μπορεί να ζουν σε πελώριες πολυκατοικίες, σε μονοκατοικίες με αυλή που ακολουθούν μια παράδοση 2.000 ετών, σε επαύλεις ευρωπαϊκού στιλ, σε επιμήκεις κοινοβιακές κατοικίες, σε πασσαλόπηκτα κτίσματα, σε σκηνές γιουρτ, ακόμα και σε κατάλληλα διαμορφωμένες σπηλιές. Μπορεί να αγαπούν την όπερα του Πεκί-

νου, τη δυτική όπερα, την πανκ, τους μελωδικούς λαρυγγισμούς, την καντονέζικη ποπ, το σκάκι, τα βιντεοπαιχνίδια, τις κορεάτικες σαπουνόπερες, την καλλιγραφία, τη φωτογραφία, τους χορούς αίθουσας, τον χορό της βεντάλιας ή και τίποτε από τα παραπάνω.

Το έντονα αστικοποιημένο τοπίο των είκοσι τριών επαρχιών και των πέντε «αυτόνομων περιφερειών» της Κίνας (Κουανγκσί, Εσωτερική Μογγολία, Θιβέτ, Νιγκκσιά, Χοιντζιάνγκ) ποικίλλει τόσο όσο και οι κάτοικοί του, καθώς περιλαμβάνει παγωμένες στέπες, τροπικά νησιά, ζούγκλες, ερήμους, εύφορες καλλιεργήσιμες γαίες, ψηλά βουνά και πλημμυρικές πεδιάδες. Στη ΛΔΚ βρίσκονται αρκετές από τις πιο πολυάνθρωπες πόλεις του κόσμου. Οι τέσσερις δήμοι-επαρχίες* της συμπεριλαμβάνουν την Τσονγκτσιάνγκ, με πάνω από 30 εκατομμύρια κατοίκους, και τη Σανγκάν, με πληθυσμό πάνω από 26 εκατομμύρια. Ο Γιανγκτσέ –ο τρίτος μακρύτερος ποταμός του κόσμου– και άλλοι έξι κύριοι ποταμοί της Ασίας –Ινδός, Γάγγης, Βραχμαπούτρας, Ιραουάντι, Σαλουέν, Μεκόνγκ– πηγάζουν από το Θιβέτ. Η κατασκευή ορυχείων, αρδευτικών έργων και φραγμάτων με ανάντη πλάκα σκυροδέματος, ακόμα και η αναδάσωση του Οροπεδίου του Θιβέτ, επηρεάζουν την υδροδότηση σχεδόν του μισού παγκόσμιου πληθυσμού. Η υπόσχεση του προέδρου Χσι Τζινπίνγκ στα Ηνωμένα Έθνη, τον Σεπτέμβριο του 2020, ότι η Κίνα θα μηδενίσει τις εγχώριες εκπομπές άνθρακα μέχρι το 2060 θα μπορούσε, εφόσον πραγματοποιηθεί, να συμβάλει σημαντικά

* Αστικές περιοχές με αυτοδιοικητική διαβάθμιση επαρχίας.

στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και να καθορίσει το μέλλον ολόκληρου του πλανήτη.

Ένας μαθητής του Κομφούκιου (551-479 π.Χ.) ρώτησε κάποτε τον δάσκαλό του ποιο ήταν το πρώτο πράγμα που θα έκανε αν αναλάμβανε την εξουσία. Ο Κομφούκιος απάντησε: «Θα αποκαθιστούσα τα ονόματα». Εξήγησε το σκεπτικό του: «Αν δεν είναι σωστά τα ονόματα, αν δεν ανταποκρίνονται σε πραγματικότητες, η γλώσσα δεν έχει αντικείμενο. Αν η γλώσσα δεν έχει αντικείμενο, η πράξη γίνεται ανέφικτη, με αποτέλεσμα όλα τα ανθρώπινα πράγματα να καταρρέουν και η διαχείρισή τους να γίνεται άσκοπη και ανέφικτη».²

Το όνομα «Κίνα» πρωτοεμφανίζεται σε ευρωπαϊκή γλώσσα σε ισπανικό κείμενο του 16ου αιώνα.³ Φαίνεται πως η λέξη προέρχεται από αναφορές στην αρχαία δυναστεία των Τσιν (221-206 π.Χ.), μέσω των σανσκριτικών (*τσίνα*) και των ιαπωνικών (*σίνα*). Στα κινεζικά, η Κίνα ως έθνος αποδίδεται συνήθως με την έκφραση *Τζονγκγκουό*, 中國 (中国, στην απλοποιημένη γραφή – περισσότερα επ’ αυτού σε λίγο). Αυτή η έκφραση έχει παρελθόν 3.000 ετών και απαντάται στην αρχαία ποιητική συλλογή *Βιβλίο των ωδών*. *Τζονγκ*, 中, σημαίνει μέσο ή κέντρο. Το δεύτερο σύμβολο, *γκουό*, 國, περιέχει ένα στόμα, *κούου*, 口, που αντιπροσωπεύει τον λαό, και έναν μαχαιροπέλεκυ, *γκε*, 戈, που σημαίνει άμυνα, μέσα σε έναν περίβολο, *γουέι*, 口. Το *γκουό* σήμαινε αρχικά «οχυρωμένη πόλη» και αργότερα «βασίλειο», ώσπου

τελικά πήρε τη σημασία του «εθνικού κράτους». Το *Τζονγκκού* μεταφράζεται συχνά ως «Μέσο Βασίλειο», αλλά το *τζονγκ* σήμαινε αρχικά το κέντρο του βασιλείου ή της πόλης και δεν υποδήλωνε ότι το βασίλειο βρισκόταν στο κέντρο του κόσμου.

Άλλη δημοφιλής έκφραση που σημαίνει «Κίνα» είναι το *Τζονγκκουά*, 中華. Το *κουά*, 華, μπορεί να σημαίνει «μεγαλοπρέπεια», «ακτινοβολία» ή «ευημερία». Ήταν το όνομα μιας από τις δύο αρχαίες φυλές που εγκαταστάθηκαν κατά μήκος του Κίτρινου Ποταμού και από τις οποίες θεωρούν ότι κατάγονται οι Κινέζοι Χαν. Το *Τζονγκκουά* δεν παραπέμπει τόσο σε κάποια συγκεκριμένη εδαφική επικράτεια όσο σε έναν πολιτισμό, και περιλαμβάνει μύθους, θρύλους, ιστορικά γεγονότα και πολιτισμικά γνωρίσματα. Αναφέρεται στον ευρύτερο κινεζικό κόσμο, που έχει επίκεντρο την ηπειρωτική χώρα, την Ταϊβάν και το Χονγκ Κονγκ και εξακτινώνεται στις κοινότητες της διασποράς, από την Καμπέρα έως την Κουάλα Λουμπούρ, από τη Σιγκαπούρη έως τη Σενεγάλη. Υπάρχουν και άλλες φράσεις που σημαίνουν «Κίνα», αλλά θα μπορούσαμε εύλογα να πούμε ότι η ιδέα της Κίνας βρίσκεται κάπου μεταξύ *Τζονγκκού* και *Τζονγκκουά*. Οι περιγραμματοί χάρτες αυτού του βιβλίου δεν δείχνουν τη ΛΔΚ, αλλά τις περιοχές που είναι σήμερα ή υπήρξαν κάποτε μέρος της ολότητας στην οποία παραπέμπουν το *Τζονγκκού* και το *Τζονγκκουά*.

Κατά το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας της Κίνας, οι κάτοικοί της ταυίζονταν με την εκάστοτε δυναστεία τους – ήταν άνθρωποι των Τανγκ, ας πούμε όχι «Κινέζοι». Το 1911 η Δημοκρατική Επανάσταση ανέτρεψε την τελευταία δυναστεία, τους Τσινγκ,

και η χώρα ενσωμάτωσε τη λέξη «Κίνα» στο όνομά της. Τόσο η Δημοκρατία της Κίνας, που εγκαθιδρύθηκε το 1911, όσο και η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, από το 1949, χρησιμοποιούν το *Τζονγκχουά* για να δηλώσουν την Κίνα.

Ο Κομφούκιος θεωρούσε πως η αρχή του που είναι γνωστή ως αποκατάσταση των ονομάτων καθόριζε και ποιος είχε το προνόμιο να μιλήσει. Μελετώ την ιστορία και τη γλώσσα της Κίνας εδώ και πάνω από σαράντα χρόνια και έχω ζήσει και ταξιδέψει πολύ στην ηπειρωτική χώρα, στην Ταιϊβάν και στο Χονγκ Κονγκ. Δεν είμαι Κινέζα, ωστόσο με εμψυχώνουν τα λόγια του ιστορικού Λιου Χσου (887-947), που άντλησε από το σκάκι το εξής δίδαγμα για την ιστοριογραφία: «Οι παίκτες βλέπουν λιγότερο καθαρά απ' ό,τι οι θεατές».⁴

Η κινεζική ιστορία έχει πολλές επίμαχες πτυχές. Ο Κομφούκιος υποστήριζε γενικά τη μετριοπάθεια και μια αυστηρή κοινωνική ιεραρχία. Άραγε οι ιδέες του διασφάλισαν τη σταθερότητα και τη συνέχεια του κινεζικού πολιτισμού ή εμπόδισαν την πρόοδο της Κίνας; Κινέζοι στοχαστές αποδύθηκαν σε ζωνρές αντιπαράθεσεις γύρω από τις ιδέες του Κομφούκιου επί χιλιάδες χρόνια. Θα κάνω ό,τι καλύτερο μπορώ για να παρουσιάσω αμερόληπτα τις διάφορες θέσεις ως προς αυτό και άλλα ζητήματα ή τουλάχιστον για να τις επισημάνω. Κάποιοι αναγνώστες ίσως το θεωρήσουν απρόσφορο ή ενοχλητικό από πολιτική σκοπιά. Ωστόσο έχω καθήκον να κάνω ό,τι καλύτερο μπορώ για να αναδείξω την ιστορική αλήθεια.

Το 1949, όταν ανέλαβε την εξουσία το ΚΚΚ, κάτω από το ένα τέταρτο του πληθυσμού ήξερε γραφή και ανάγνωση. Οι κυβερ-

νώντας απλοποίησαν πολλά από τα 10.000 πιο κοινόχρηστα σύμβολα γραφής, συμπεριλαμβανομένων και των 2.000 έως 3.000 συμβόλων που έπρεπε να γνωρίζει ο στοιχειωδώς εγγράμματος, προκειμένου να αυξήσουν το ποσοστό των κατόχων της βασικής παιδείας. Χρησιμοποίη τις παραδοσιακές, σύνθετες μορφές έως το 1949 και μετά τις απλοποιημένες, με εξαίρεση τις αναφορές στην Ταϊβάν και στο Χονγκ Κονγκ, όπου χρησιμοποιούνται ακόμα οι σύνθετες μορφές.

Στα κινεζικά, το επίθετο ενός προσώπου μπαίνει μπροστά από το όνομά του – το «Αι» είναι το επίθετο του καλλιτέχνη Αι Γουεϊγυέι, και το «Σίμα» του αρχαίου ιστορικού Σίμα Τσιαν. Λόγιοι, συγγραφείς και αυτοκράτορες κατά κανόνα έφεραν αρκετά ονόματα ή τίτλους κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Για να αποφύγω τη σύγχυση, επιλέγω το πιο συνηθισμένο· προσδιορίζω τους αυτοκράτορες με τον βασιλικό τους τίτλο («αυτοκράτορας Τσιανλόνγκ»), χρησιμοποιώ το «αρχόντισσα» όσον αφορά τις αυτοκρατορικές παλλακίδες (δευτερεύουσες σύζυγοι) των διαφόρων βαθμίδων και αναφέρομαι στους συγγραφείς με το λογοτεχνικό τους όνομα.

Με τις λέξεις «Κίνα» και «κινεζικός» αναφέρομαι κυρίως στην Κίνα από ιστορική ή πολιτισμική σκοπιά – η Κίνα της δυναστείας των Τανγκ, ας πούμε, ή η κινεζική καλλιγραφία. Χρησιμοποίη το ακρωνύμιο «ΛΔΚ» για να αναφερθώ ειδικά στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας και τον όρο «ηπειρωτική χώρα» για να δηλώσω εκείνο το κομμάτι του κινεζικού κόσμου που από το 1949 υπάρχει στην άμεση εξουσία του ΚΚΚ. Με την ονομασία «Χονγκ Κονγκ» αναφέρομαι στη Νήσο Χονγκ Κονγκ, στην Καουλούν και

στα Νέα Εδάφη, που ονομάζονται επισήμως Ειδική Διοικητική Περιοχή του Χονγκ Κονγκ της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας. Με την ονομασία «Ταϊβάν» αναφέρομαι στη γεωγραφική και πολιτειακή οντότητα που ονομάζεται επισήμως Δημοκρατία της Κίνας, για την οποία το ΚΚΚ επιμένει ότι πρέπει να ονομάζεται Ταϊβάν της Κίνας.

Μιλάω επίσης για «Σινικά Τείχη» και «Δρόμους του Μεταξιού». Τα Σινικά Τείχη είναι μια σειρά από ασυνεχείς και ενίοτε παράλληλες οχυρώσεις που κατασκευάστηκαν σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους. Παρομοίως, υπήρξαν στο μακρινό παρελθόν διάφοροι εμπορικοί δρόμοι για το μετάξι και άλλα αγαθά, συμπεριλαμβανομένου και του επονομαζόμενου Δρόμου του Τσαγιού, με αφετηρία τη νοτιοδυτική Κίνα, όπου πρωτοκαλλιεργήθηκε το τσάι.

Ένας συνετός ιστορικός θα επικεντρωνόταν ίσως σε λίγα βασικά θέματα και έναν μικρό αριθμό προσωπικοτήτων για να γράψει μια μικρή ιστορία. Δεν είμαι τόσο συνετή. Αν έχω να διαλέξω ανάμεσα σε βασικούς πρωταγωνιστές, σε οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις, σε στρατιωτικά γεγονότα, σε αισθητικά και διανοητικά ρεύματα, διαλέγω... τα πάντα. Δίνω έμφαση σε μοτίβα, γεγονότα και προσωπικότητες που θεωρώ πως ρίχνουν φως στην ουσία της εποχής τους και στην εξέλιξη του πολιτισμού και του έθνους των Κινέζων. Δεν παραθέτω τα ονόματα όλων των αυτοκρατόρων, επαναστατών, στοχαστών, εικαστικών, πολιτικών, ποιητών και εκκεντρικών φυσιολογικών, που είναι ασφαλώς πολλά. Στέκομαι στις πιο σημαντικές και ενδιαφέρουσες προσωπικότητες και, στον βαθμό που το επιτρέπει η

έκταση ενός τόσο μικρού βιβλίου, τις αφήνω να συστηθούν οι ίδιες στον αναγνώστη. Θα διαβάσεις παραθέματα από το έργο αρχαίων ιστορικών, σύγχρονων πολιτικών, ποιητών και σατιρικών συγγραφέων. Και θα συναντήσεις σε αυτές τις σελίδες λίγο περισσότερες γυναίκες απ' ό,τι θα βρεις ίσως σε άλλες γενικές ιστορίες.

Η Κίνα συνίσταται από πληθώρα πραγμάτων. Η ανοικονόμητη πολυπλοκότητά της αποτελεί πτυχή του μεγαλείου της.

ΑΠΑΡΧΕΣ

Ένα αυγό εκκολάπτεται και γεννιέται ένας πολιτισμός

Πριν από πολλά πολλά χρόνια, όπως μας λέει ένας κινεζικός κοσμογονικός μύθος, το αρχέγονο χάος συμπυκνώθηκε σε ένα αυγό, που μέσα του οι συμπληρωματικές κοσμικές ενέργειες, Γιν, 陰, και Γιανγκ, 陽, περιέβαλλαν τον τριχωτό, κερασφόρο γίγαντα Πανγκού. Πέρασαν δεκαοκτώ χιλιάδες χρόνια. Ο Πανγκού εκκολάφθηκε, πλήρως σχηματισμένος, κρατώντας έναν πέλεκυ, με τον οποίο διαχώρισε το Γιν και το Γιανγκ. Το Γιν έγινε η γη κάτω από τα πόδια του και το Γιανγκ ο ουρανός. Ο Πανγκού ψήλωνε, οπότε η γη και ο ουρανός απομακρύνονταν μεταξύ τους. Ο Πανγκού πέθανε και η σάρκα του έγινε χώμα, ο ιδρώτας του βροχή, η ανάσα του άνεμος. Το αίμα του έγινε ποταμοί και θάλασσες. Τα μάτια του έγιναν ο ήλιος και η σελήνη. Από τα μαλλιά του γεννήθηκαν φυτά και δέντρα, και οι ψύλλοι από το τρίχωμά του έγιναν ζώα και άνθρωποι.

Πέρασαν αιώνες. Θεότιτες που πολεμούσαν μεταξύ τους ρήμαξαν τον ουρανό. Τότε η Νουγούα, η κόρη του ουράνιου Αυτοκράτορα Νεφρίτη, επιδιόρθωσε τον ουρανό με χρωματι-

στές πέτρες. Κάποιοι λένε πως η Νουγουά δημιούργησε τους ανθρώπους, πλάθοντάς τους από πηλό.

ΠΡΙΝ ΑΠΟ 780.000 ΧΡΟΝΙΑ ΠΕΡΙΠΟΥ ο Κίτρινος Ποταμός έρρεε πολύ πιο κοντά στην τοποθεσία που ονομάζουμε Πεκίνο απ' ό,τι σήμερα και είχε δημιουργήσει μια γόνιμη προσχωσιγενή πεδιάδα. Αγριόχοιροι, βουβάλια, πρόβατα και ελάφια περιπλανιούνταν στα εύφορα λιβάδια γύρω από τον δεύτερο μεγαλύτερο ποταμό της Κίνας, και τα πουλιά φώλιαζαν σε πυκνά δάση με καρυοφόρα και οπωροφόρα δέντρα. Στις σπηλιές των γύρω βουνών, ο Άνθρωπος του Πεκίνου (*Homo erectus pekinensis*) και άλλοι πρόγονοι του ανθρώπινου είδους από τη Λίθινη Εποχή αναζητούσαν καταφύγιο από μαхайρόδοντα αιλουροειδή, λύκους, αρκούδες, λεοπαρδάεις και άλλα αρπακτικά, που έρχονταν στα πεδινά για να κυνηγήσουν και να συλλέξουν τροφή.

Δύο φυλές, η Χουά και η Χσιά, από τις οποίες θεωρεί ότι κατάγεται η πλειονοτική εθνότητα των Κινέζων Χαν, εγκαταστάθηκαν γύρω από τα μεσαία και τα κάτω τμήματα του ποταμού. Πριν από 13.000 χρόνια περίπου μία από αυτές λάξευσε ένα οστέινο πουλί, μήκους δύο εκατοστών και πάνω σε βάθρο, το οποίο αποτελεί την αρχαιότερη γλυπτή απεικόνιση ζώου στην Ανατολική Ασία.

Η γεωργία σηματοδότησε την έναρξη της Νεολιθικής Εποχής. Οι άνθρωποι καλλιεργούσαν κεχρί στον σχετικά άνυδρο βορρά και ρύζι στα εύφορα εδάφη του νότου. Εξέτρεφαν κοίτους, πρόβατα και βοοειδή και εξημέρωναν άγριους σκύλους.

Αυτό το λαξευτό πουλί, η αρχαιότερη γλυπτή απεικόνιση ζώου στην Ανατολική Ασία, ανακαλύφθηκε το 2020, στον χωμάτινο σωρό που είχε αφήσει ένα συνεργείο γεώτρησης πηγαδιού, στην τοποθεσία Λινγκτζίνγκ της επαρχίας Χενάν.

Έχτιζαν σπίτια από πλίνθους, από ξύλα επιχρισμένα με λάσπη και από πέτρες. Σε κάποια μέρη οι κατοικίες είχαν στυλοπόδες ερυθρούς κεραμικούς τοίχους και στέγες από ψημένη λάσπη και ξύλο. Οι άνθρωποι δημιουργούσαν τειχισμένους οικισμούς, που σιγά σιγά εξαπλώθηκαν στις κεντρικές πεδιάδες. Άρχισαν να έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο και έφτιαχναν κούπες, κύπελλα και μουσικά όργανα από ψημένο πηλό, τα οποία διακοσμούσαν με αφηρημένα μοτίβα και ζωόμορφες παραστάσεις. Λάξευαν νεφρίτη, κάλλαϊ και οστά και κατασκεύαζαν κοσμήματα και αντικείμενα για λατρευτικές ή ταφικές τελετουργίες.

Ένα μεταξωτό ύφασμα που βρέθηκε στην κοιλάδα του Κίτρινου Ποταμού, το παλιότερο στον κόσμο, δείχνει ότι το 3630 π.Χ. οι Κινέζοι ασχολούνταν ήδη με τη σπρωτροφία, δηλαδή την παραγωγή μεταξιού. Φαίνεται πως η εκτροφή μεταξοσκωλήκων αποτελούσε εξαρχής γυναικεία ενασχόληση, από τον τεμαχισμό φύλλων μουριάς για τη διατροφή των προνυμφών –του σκόρου

Bombyx mori– έως τη συλλογή των κουκουλιών και το βράσιμο για να χαλαρώσουν τα νήματά τους πριν από το κλώσιμο, τη βαφή και την ύφανσή τους για την κατασκευή ρούχων.

Το μετάξι έμελλε να παίξει σημαντικό ρόλο στη διπλωματία και στο εμπόριο της Κίνας, αλλά και στη μόδα, στις επικοινωνίες και στην τέχνη (υπό μορφή χαρτιού ή καμβά). Όμως πώς σκέφτηκαν αρχικά να βράσουν κουκούλια σκόρου;

Η φροντίδα και η διατροφή των μεταξοσκωλήκων (που τρέφονται με φύλλα μουριάς) αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της σπρωτροφίας, που χρονολογείται από τους νεολιθικούς χρόνους στην Κίνα.

Σύμφωνα με μια παράδοση, η Κυρία Χσιλίνγκ, η κύρια σύζυγος του ημιμυθικού Κίτρινου Αυτοκράτορα, έπινε τσάι κάτω από

μια μουριά όταν ένα κουκούλι έπεσε μέσα στο φλιτζάνι της και άρχισε να ξετυλίγεται. Η Σιλίνγκ έπιασε το λαμπυριστό νήμα και κατάλαβε πως ήταν αρκετά ανθεκτικό για ύφανση.

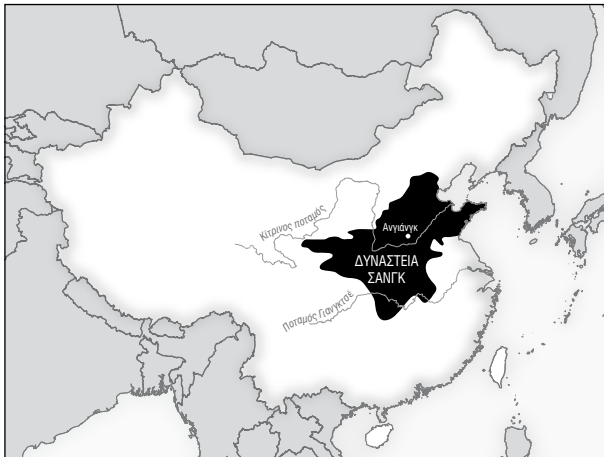
Σύμφωνα με άλλους θρύλους, την ανακάλυψη την έκανε ο σύζυγος της Σιλίνγκ, ο ίδιος ο Κίτρινος Αυτοκράτορας. Παρόμοιοι θρύλοι αποδίδουν σε αυτόν και πολλές άλλες εφευρέσεις, από το κάρο, τη βάρκα, το ξύλινο σπίτι και τον τροχό αγγειοπλαστικής έως το ημερολόγιο, ακόμα και μια φλογέρα από μπαμπού που έπαιζε στον τόνο του τραγουδιού του μυθικού φοίνικα (τοτέμ του νότου, ενώ ο βορράς έχει τον δράκο). Ο Κίτρινος Αυτοκράτορας ήταν σπουδαίος στρατηγός και έδωσε σφοδρές μάχες κατά των αντιπάλων του, στους οποίους συγκαταλέγονταν, όπως λέγεται, κερασφόροι δαίμονες και γίγαντες, για να ενοποιήσει τις φυλές που ζούσαν βόρεια του Κίτρινου Ποταμού.

Από τις παραδόσεις που αποδίδουν στον Κίτρινο Αυτοκράτορα και την επινόηση της γραφής έχει προκύψει η ευρέως διαδεδομένη άποψη ότι η Κίνα έχει 5.000 χρόνια καταγεγραμμένη ιστορία. Όμως η παλιότερη κινεζική γραφή που έχει βρεθεί είναι 3.500 ετών, δηλαδή αποτελεί την τρίτη ή τέταρτη αρχαιότερη στον κόσμο, μετά από εκείνη των Σουμερίων στη Μεσοποταμία, των Αιγυπτίων και πιθανόν των Μινωικών (που ανέπτυξαν το σύστημα γραφής τους περίπου την ίδια εποχή με τους Κινέζους).

Δεν έχει εξακριβωθεί αν ο Κίτρινος Αυτοκράτορας είναι ιστορικό πρόσωπο που, μέσα από τις διαδοχικές αφηγήσεις γύρω από τον βίο του, προσέλαβε θεϊκά χαρακτηριστικά ή αν αρχικά ήταν θεός και αργότερα απέκτησε ανθρώπινη υπόσταση. Λατρεύεται από τον 5ο αιώνα π.Χ. Οι Κινέζοι Χαν θεωρούν γε-

νάρχες τους τον Κίτρινο Αυτοκράτορα και τον διάδοχό του Γιαν Ντι, τον Φλογερό Αυτοκράτορα.

Μια άλλη ημιμυθική δυναστεία, των Χσιά, ξεκίνησε γύρω στο 2100 π.Χ., μετά τη βασιλεία τριών άλλων θρυλικών αυτοκρατόρων, του Γιάο, του Σουν και του Γιου. Τα ιστορικά αρχεία ξεκινούν ουσιαστικά πεντακόσια με εξακόσια χρόνια αργότερα, μαζί με την Εποχή του Χαλκού, αλλά και με τη δυναστεία των Σανγκ, που διήρκεσε πάνω από 600 χρόνια, αρχής γενομένης από τον 16ο αιώνα π.Χ.

Οι Σανγκ κυβέρνησαν τα γόνιμα εδάφη στα κάτω τμήματα του Κίτρινου Ποταμού, με έδρα την πρωτεύουσά τους Ανγιάνγκ στη σημερινή επαρχία Χενάν.

ΑΡΧΕΙΑ ΣΕ ΚΑΥΚΑΛΑ ΚΑΙ ΟΣΤΑ

Οι ηγεμόνες της δυναστείας των Σανγκ ήταν πολεμοχαρείς και άκρως δεισιδαίμονες: λάτρευαν κάμποσους θεούς, στους οποίους πρόσφεραν ανθρωποθυσίες. Είχαν δούλους, συμπεριλαμβανομένων και μουσικών και χορευτών. Ο βασιλιάς είχε μία κύρια σύζυγο και πολλές δευτερεύουσες συζύγους ή παλλακίδες – κατά το μεγαλύτερο μέρος της κινεζικής ιστορίας, οι άντρες που διέθεταν τα μέσα να συντηρούν περισσότερες από μία γυναίκες διακαιούταν να διατηρούν παλλακίδες. (Στην κινεζική γλώσσα, ο άντρας «παίρνει», *τσου*, 娶, σύζυγο, ενώ η γυναίκα «δίνεται», *τζιά*, 嫁, σύζυγος.)

Οι Σανγκ χρησιμοποιούσαν ένα ημερολόγιο που βασιζόταν και στους κύκλους της σελήνης και στο ηλιακό έτος και επινόησαν ένα σύστημα μέτρησης του χρόνου που διαιρούσε τη μέρα σε δύο δωδεκάωρα, το οποίο, με κάποιες αναθεωρήσεις, παρέμεινε εν χρήση τις επόμενες τρισήμισι χιλιετίες.

Τα γνωρίζουμε όλα αυτά γιατί οι σαμάνοι τους επέλειψαν τη σπάλα βοοειδών και τον κοιλιακό θυρεό (το κάτω μέρος του οστράκου) χελώνων με αίμα, τα θέρμαιναν ώσπου να ραγίσουν και μετά ερμήνευαν τα σχήματα των ρωγμών για να απαντήσουν σε διάφορα ερωτήματα: «Πώς θα είναι οι σοδειές φέτος;», «Να εμπλακώ σε πόλεμο;», «Πονάει το δόντι μου επειδή πρόσβαλα τους προγόνους μου;». Οι σαμάνοι χάραζαν στα οστά τις απαντήσεις τους, στην πιο παλιά αναγνωρισμένη κινεζική γραφή, την *τζιαγκουγουνέν*, 甲骨文, δηλαδή τη γραφή σε όστρακα και οστά, που λέγεται και γραφή των μαντικών οστών.

Τα κινεζικά σύμβολα γραφής μπορεί να είναι εικονογραφι-

κά, οπότε λέγονται εικονογράμματα –ρι, 日, «ήλιος», γιουέ, 月, «σελήνη»-, ή εννοιολογικά, οπότε λέγονται ιδεογράμματα – από τον συνδυασμό του ήλιου και της σελήνης, προκύπτει το *μινγκ*, 明, «λαμπερός». Άλλα κινεζικά σύμβολα γραφής συντίθενται από μια «ρίζα» ή σημασιολογικό στοιχείο –κατά κανόνα μια στιλιζαρισμένη μορφή ενός απλού συμβόλου που δηλώνει μια σημασιολογική κλάση («νεφρίτης», «άνθρωπος», «φωτιά» κ.ο.κ.)– και από ένα φωνητικό στοιχείο, που δηλώνει την προφορά του, αλλά δεν δίνει καμία ένδειξη τονισμού (που, όπως η προφορά, μπορεί να διαφέρει από τόπο σε τόπο).

Το σύμβολο του αλόγου, 馬, *μα*, που είναι κατεξοχήν εικονογραφικό –βλέπεις τα πόδια να καλπάζουν, τη χαιίτη να ανεμίζει–, μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί είτε ως σημασιολογικό στοιχείο είτε ως φωνητικό. Είναι σημασιολογικό στο σύμβολο 馭, *γιου*, που σημαίνει «οδηγώ άρμα που έλκεται από άλογα», και φωνητικό στο σύμβολο 媽, *μα*, «μπτέρα», στο οποίο το σημασιολογικό στοιχείο είναι το 女, «γυναίκα».

Τα μαντικά οστά διηγούνται την ιστορία μιας καταπληκτικής γυναίκας, της Φου Χάο, συζύγου του βασιλιά των Σανγκ, του Γου Ντινγκ (βασ. 1250-1192 π.Χ.). Η Φου Χάο ήταν κυνηγός και πολεμίστρια και κάποτε ηγήθηκε 13.000 αντρών σε μάχη κατά των εχθρών του βασιλιά. (Σύμφωνα με κάποιες πηγές, η προίκα της συμπεριλάμβανε έναν στρατό.) Επίσης προΐστατο σε μαντικές και άλλες τελετές. Ενταφιάστηκε μαζί με τέσσερις πολεμικούς πελέκεις. Ενδέχεται η στρατιωτική δραστηριότητά της να μην ήταν κάτι το ασυνήθιστο για την εποχή, ωστόσο η περιουσία που κατείχε ανεξάρτητα από τον σύζυγό της και η ταφή της

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ ΓΡΑΦΗΣ

	1. χσιά από κάτω, κάτω από, κάτω	2. μα άλογο	3. ντε αποκτώ, επιτυχάνω	4. τσινγκ κινητικότητα, αυλικός αξιωματούχος
Προϊστορικά σημάδια				
Εγγάραξη σε μαντικά οστά				
Γραφή Μεγάλης Σφραγίδας				
Γραφή Μικρής Σφραγίδας				
Γραφειοκρατική γραφή				
Επισεσυρμένη γραφή				
Κανονική γραφή				
Ημειπισεσυρμένη γραφή				

Η γραφή των μαντικών οστών είναι η πιο πρώιμη γραπτή μορφή της κινεζικής. Η κινεζική γραφή, αντίθετα από αυτήν των αλφαβητικών γλωσσών, που χρησιμοποιούν γράμματα για να αναπαραστήσουν φθόγγους, είναι λογογραφική, δηλαδή χρησιμοποιεί σύμβολα για να αναπαραστήσει λέξεις ή ιδέες.*

* Τα κινεζικά σύμβολα γραφής αναπαριστούν λέξεις, οπότε η αναφορά σε «ιδέες» συνιστά πλεονασμό.

σε δικό της μνήμα υποδηλώνουν ότι πιθανόν η κοινωνία των Σανγκ να ήταν σε έναν βαθμό μπτριαρχική.¹

Η στενή ενασχόληση της Φου Χάο με το κυνήγι χαρακτήριζε γενικά την άρχουσα τάξη των Σανγκ, που συχνά ενταφιάζονταν μαζί με τα αγαπημένα τους λαγωνικά. Ενίοτε ενταφιάζονταν και μαζί με τους υπηρέτες τους για να έχουν τις ανέσεις τους στη μετά θάνατον ζωή. Ευτυχώς για το υπηρετικό προσωπικό, τελικά επικράτησε το έθιμο να θάβονται αγαλματίδια αντί άνθρωποι.

Ο λαός ήταν λαλίστατος αναφορικά με τη συμπεριφορά των αρχόντων του. Το γνωρίζουμε χάρη σε μία από τις πιο παλιές ποιητικές συλλογές στον κόσμο, το *Βιβλίο των ωδών*, 詩經. Τα ποιήματα και τα δημώδη άσματά της μιλούν για έρωτα και φλερτ, για θλίψη και πένθος, για τις δουλειές του νοικοκυριού και του αγρού, για τη ζωή του στρατιώτη ή της συζύγου του, αλλά και για την εκμετάλλευση των ανθρώπων:

*Ούτε σπέρνεις ούτε θερίζεις,
άρα πώς γεμίζεις τόσα καλάθια σάρι;
Ούτε κυνηγάς ούτε παγίδες στήνεις,
άρα πώς κρέμεται ένα ορτύκι στην αυλή σου;
Ο άνθρωπος ο ανώτερος
δεν τρώει το ψωμί του καθισιού.²*

Η επινόηση της γραφής έδωσε τη δυνατότητα στους ηγεμόνες να κυβερνούν εκτεταμένες επικράτειες, καθώς οι έφιπποι αγγελιοφόροι μετέφεραν από τόπο σε τόπο τις προσταγές τους, γραμμένες σε μετάξι ή σε λωρίδες μπαμπού. Οι προηγμένες επι-

κοινωνίες, σε συνδυασμό με τα άρματα που έλκονταν από άλογα και τη χρήση του ορείχαλκου στα δόρατα και στους πολεμικούς πελέκεις, κατέστησαν τους Σανγκ τρομερή στρατιωτική δύναμη. Όμως οι ηγεμόνες τους έγιναν φαύλοι, βάνουσι και αμελείς, και ο λαός, που υπέφερε από την κακοδιοίκηση, εξεγέρθηκε. Η συγκεκριμένη δυναστεία έθεσε έτσι ένα μοτίβο που επαναλήφθηκε πολλές φορές στη διάρκεια της μακράς κινεζικής ιστορίας. Οι Τζόου, των οποίων το κράτος ήταν υποτελές στους Σανγκ, στασίασαν και κατέκτησαν το βασίλειο των τελευταίων γύρω στο 1122 π.Χ.

Λέγεται πως οι πρώτοι ηγεμόνες των Τζόου κυβέρνησαν με τόση σοφία ώστε κληροδότησαν στους μετέπειτα ηγεμόνες και στοχαστές τον γρίφο της συγκρότησης μιας κοινωνίας σαν τη δική τους.

ΜΙΑ ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΗ ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η Κίνα, με το τόφου και το κουνγκ φου, το τσάι και τις εμπορικές οδούς, τους σοφούς και το μετάξι της, επηρεάζει εδώ και χιλιετίες τη γαστρονομία, το εμπόριο, τη στρατιωτική στρατηγική, την αισθητική και τη φιλοσοφία σε παγκόσμια κλίμακα. Η κινεζική ιστορία είναι συναρπαστικά ανοικτόνομη και χαοτική. Βρίθει από φυσιογνομίες που είναι ήρωες και συγχρόνως κακούργοι, από περιόδους ευημερίας και βίαιες εξεγέρσεις, από πολιτιστικά σκιρτήματα και παρορμήσεις ωμής λογοκρισίας, από επαναστάτες, καθεστωτικούς, αντιφρονούντες και πνευματώδεις προσωπικότητες. Και οι γυναίκες της, οι παραγνωρισμένες από τους ιστορικούς, από τις πανάρχαιες πολεμίστριες έως τις σουφραζέτες του εικοστού αιώνα, τη διαμόρφωσαν καθοριστικά. Και δύο προαιώνια φαντάσματά της, η διοικητική διαφθορά και η διχόνοια, που οδήγησαν στην πτώση πολλών πανίσχυρων ηγεμονικών οίκων, εξακολουθούν να στοιχειώνουν τη σημερινή Λαϊκή Δημοκρατία. Ο υπόλοιπος κόσμος βλέπει τη σύγχρονη Κίνα ως τρανό παράδειγμα έντονης οικονομικής δραστηριότητας, σύμβολο μιας πρωτοφανούς αστικοποίησης, κράτος προπαγάνδας ή επιθετική υπερδύναμη που επιδιώκει την παγκόσμια κυριαρχία.

Η **Linda Jaivin** προσφέρει το απόσταγμα μιας απέραντης ιστορίας, σε ένα βιβλίο που διαβάζεται ευχάριστα και εμπεριέχει όσα χρειάζεται να γνωρίζεις, από τις απαρχές της φιλοσοφίας της Κίνας έως το πολιτικό της σύστημα και από την πανδημία του COVID-19 έως τους τομείς στους οποίους η ΛΔΚ θα πρωτοστατήσει στις παγκόσμιες εξελίξεις.

ISBN:978-618-03-2864-6

9 786180 328646

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 82864

metaixmio.gr